

ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

● Του Γιώργου Πέτρου

Κοινωνιολόγου

Συμβούλου Κέντρου Κοινωνικής και Πνευματικής Στήριξης

Ιεράς Μονής Κύκκου

Τι είναι ρατσισμός;

Ο ρατσισμός αναφέρεται σε ένα σύνολο στάσεων και πεποιθήσεων, που χρησιμοποιεί ένα σύστημα, για να δικαιολογήσει και να διεκδικήσει την υπεροχή μιας κοινωνικής ομάδας πάνω σε άλλες. Αυτές οι πεποιθήσεις βασίζονται στην κοινωνική κατασκευή του “αγώνα δρόμου”, που στηρίζεται σε ορισμένες φυσικές, κοινωνικές, πολιτιστικές διαφορές και χαρακτηριστικά, που κατηγοριοποιούν τους ανθρώπους σε φυλετικά θεωρούμενες υποδεέστερες ομάδες, συχνά με κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις.

Ο ρατσισμός έχει σαν αποτέλεσμα μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση των ατομικών συμπεριφορών, κοινωνικών αξιών και θεσμικών πρακτικών. Εκφράζεται στις ενέργειες των ατόμων και των θεσμικών οργάνων και προωθείται στην ιδεολογία της λαϊκής κουλτούρας. Αλλάζει μορφή με την απάντηση στην κοινωνική αλλαγή.

Ο ρατσισμός έχει τις ρίζες του στην πεποίθηση ότι ορισμένα άτομα είναι ανώτερα λόγω του ότι ανήκουν σε συγκεκριμένη φυλή ή εθνική ομάδα. Η έννοια της φυλής είναι ένα κοινωνικό κατασκεύασμα, δεν είναι επιστημονική.

Ποιες είναι οι διαφορετικές μορφές ρατσισμού;

Ο ρατσισμός μπορεί να εκδηλώνεται, τόσο αποκάλυπτα, όσο και συγκεκαλυμμένα, και σε διαφορετικά επίπεδα:

Μεμονωμένα ή προσωπικά ο ρατσισμός λαμβάνει τη μορφή ατομικών στάσεων, πεποιθήσεων, συμπεριφορών και αξιών. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν:

- Αγώνα με βάση τις διακρίσεις ή την επιφύλαξη
- Ύβρεις, ειρωνείες, και εξοστρακισμό
- Επιθετικά ανέκδοτα, μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ή γκράφτι
- Στοχοθετημένη βία και εγκλήματα μίσους

Θεσμικά ή συστηματικά ο ρατσισμός αναφέρεται στις πρακτικές, τις πολιτικές, τους νόμους και τις διαδικασίες, που δραστηριοποιούνται ευρύτερα στην κοινωνία προς όφελος της κυρίαρχης ομάδας και με την εκούσια ή ακούσια προβολή των μειονεκτημάτων της θεωρούμενης υποδεέστερης ομάδας. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν:

- Άρνηση για πρόσληψη ή προώθηση ατόμων λόγω της φυλής, χρώματος, εθνικότητας ή
- Αξιολόγηση των υποψηφίων με τη χρήση τυποποιημένων δοκιμών, ώστε να αποδεικνύεται ότι είναι οι πολιτισμικά υποδεέστεροι
- Παροχή περιορισμένων πόρων, υπηρεσιών, και υποστήριξης για τα μέλη των μειονεκτουσών ομάδων

Πολιτιστικός ρατσισμός εκδηλώνεται με πολιτιστικές αξίες και πρότυπα, που προωθούν την ανωτερότητα της κυρίαρχης κουλτούρας, και υποβιβάζουν τη θέση των ατόμων, που αποτελούν φυλετικές θεωρούμενες υποδεέστερες ομάδες. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν:

- Διαφήμιση, που χρησιμοποιεί στερεότυπα σε βάρος συγκεκριμένων ομάδων
- Πρότυπα ομορφιάς, που αποκλείουν ή αγνοούν τους ανθρώπους από τις φυλετικά θεωρούμενες υποδεέστερες ομάδες.

Οι ρατσιστικές συμπεριφορές και πεποιθήσεις είναι παρερμηνείες για τους ανθρώπους με βάση τη φυλετική αντίληψη, και συχνά βασίζεται στον φόβο της διαφοράς, συμπεριλαμβανομένων των διαφορών στις αξίες, τη θρησκεία, την εμφάνιση και τους τρόπους, που ζουν και βλέπουν τον κόσμο. Αυτό περιλαμβάνει την αρνητική στάση προς τη χρήση των διαφόρων γλωσσών, τόνους ή η χρήση μη τυποποιημένων διακυμάνσεων εκτός της δε-

σπόζουσας στην κοινότητα γλώσσας.

Οι ρατσιστικές συμπεριφορές μπορεί να εκδηλώνονται με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένων ρατσιστικής προκατάληψης απέναντι και στερεότυπων παραδοχών σχετικά με άλλους πολιτισμούς, καθώς και με πιο ακραίες μορφές, όπως την επιφύλαξη της ξενοφοβίας. Αυτές οι πεποιθήσεις ενισχύονται από την κοινωνική στάση έναντι των ατόμων, που θεωρούνται διαφορετικά, και συχνά αντανakλούσαν τις αξίες, που στηρίζουν τις κοινωνικές σχέσεις και θεσμικές πρακτικές.

Αυτές οι συμπεριφορές και πεποιθήσεις βρίσκουν έκφραση στις ρατσιστικές συμπεριφορές, τόσο στις δράσεις των ατόμων, όσο και στις πολιτικές και παγιωμένες πρακτικές των ιδρυμάτων. Όταν αυτές οι συμπεριφορές αφορούν άνισες σχέσεις εξουσίας μεταξύ των ατόμων ή ομάδων από διαφορετικά πολιτιστικά υπόβαθρα, ρατσιστικές ενέργειες εκ μέρους των μελών της κυρίαρχης κουλτούρας έχουν ως αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση εκείνων που προέρχονται από μειονοτικές ομάδες.

Παραδείγματα ρατσιστικής συμπεριφοράς είναι η γελοιοποίηση, η κακοποίηση, υλικές ζημιές, φυλετική παρενόχληση ρατσιστική προπαγάνδα, φυλετική εξύβριση και σωματική επίθεση. Ο ρατσισμός περιλαμβάνει επίσης τις πρακτικές που εκμεταλλεύονται τα μέλη μιας ομάδας, για να αποκλείουν συγκεκριμένες ομάδες από τις πτυχές της κοινωνίας. Ακραία παραδείγματα ρατσιστικής συμπεριφοράς είναι η εθνοκάθαρση και η γενοκτονία.

Η ρατσιστική συμπεριφορά μπορεί να είναι άμεση (εμφανής) ή έμμεση (μυστική) Άμεσης φυλετικής διάκρισης είναι η άδικη ή άνιση μεταχείριση ενός ατόμου ή μιας ομάδας για φυλετικούς λόγους. Ένα παράδειγμα θα μπορούσε να είναι ο εργοδότης, που δεν θα προσλάβει κάποιον εξαιτίας της πολιτιστικής και γλωσσικής ταυτότητας. Αυτό το είδος της διάκρισης κατά κανόνα είναι σκόπιμη. Έμμεσης φυλετικής διάκρισης είναι φαινομενικά δίκαιη στην επιφάνεια, αλλά στην πράξη αδικεί συγκεκριμένες ομάδες ατόμων. Οι έμμεσες φυλετικές διακρίσεις γίνονται ακόμη και όταν δεν υπάρχει πρόθεση.

Ο θεσμικός ρατσισμός (ή συστηματικός ρατσισμός) περιγράφει τις μορφές ρατσισμού, που είναι διαρθρωμένες σε πολιτικά και κοινωνικά ιδρύματα. Αυτό συμβαίνει, όταν οργανισμοί, ιδρύματα ή κυβερνήσεις προβαίνουν σε διακρίσεις, είτε σκόπιμα είτε έμμεσα, κατά ορισμένων ομάδων ατόμων για τον περιορισμό των δικαιωμάτων τους.

Αυτή η μορφή ρατσισμού αντικατοπτρίζει τις πολιτιστικές δραστηριότητες της δεσπόζου-

σας ομάδας, έτσι ώστε αυτές να θεωρούνται ως το πρότυπο για άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες. Έτσι περιθωριοποιούνται κάποιες ομάδες.

Ο θεσμικός ρατσισμός είναι συνήθως πιο δύσκολο να αναγνωριστεί και να αντιμετωπιστεί, ιδιαίτερα όταν διαπράττεται από όργανα και κυβερνήσεις, που δεν θεωρούν τους εαυτούς τους ως ρατσιστικά. Για παράδειγμα, ο ρατσισμός, που βιώνουν οι μαθητές στο σχολείο, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την πρόωγη εγκατάλειψη του σχολείου και τη στέρηση των αποτελεσμάτων της εκπαίδευσης. Μαζί με τις διακρίσεις στην απασχόληση, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε λιγότερες ευκαιρίες απασχόλησης και υψηλότερα ποσοστά ανεργίας για αυτούς τους φοιτητές, που αποχωρούν από το σχολείο. Με τη σειρά του αυτό οδηγεί σε χαμηλότερα επίπεδα εισοδήματος, σε συνδυασμό με τις διακρίσεις στην παροχή αγαθών και υπηρεσιών, περιορισμό στην πρόσβαση στη στέγαση, την υγειονομική περίθαλψη και τις ευκαιρίες της ζωής γενικότερα. Με αυτόν τον τρόπο ο θεσμικός ρατσισμός μπορεί να είναι ιδιαίτερα επιζήμιος για τις μειονοτικές ομάδες και να περιορίσει περαιτέρω την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες και τη συμμετοχή στην κοινωνία.

Ο ρατσισμός είναι καταστροφικός. Η υποτίμηση αποδυναμώνει άτομα, στερώντας τους στοιχεία από την ταυτότητά τους. Καταστρέφει την κοινοτική συνοχή, και δημιουργεί διακρίσεις στην κοινωνία. Είναι το αντίθετο από τη δημοκρατική αρχή της ισότητας και το δικαίωμα όλων των ανθρώπων να έχουν δίκαιη μεταχείριση.

Η κατανόηση της φύσης του ρατσισμού είναι απαραίτητη, προκειμένου κανείς να τον αναγνωρίσει και να τον αντιμετωπίσει με επιτυχία. Ο ρατσισμός είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο, που επηρεάζεται από μια σειρά ιστορικών, κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων. Παίρνει διάφορες μορφές σε διαφορετικά πλαίσια και ως εκ τούτου, έχει ορισθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Στην Αυστραλία η Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και Ίσες Ευκαιρίες τον ορίζει ως (1998):

«Ο ρατσισμός είναι μια ιδεολογία, που δίνει έκφραση σε μύθους σχετικά με άλλες φυλετικές και εθνικές ομάδες, που τις υποτιμά και τις καθιστά κατώτερες, που αντανakλάται και διαιώνίζεται από βαθιά ριζωμένες ιστορικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ανισότητες και εξουσία στην κοινωνία.

Ο ρατσισμός είναι το αποτέλεσμα μιας πολύπλοκης αλληλεπίδρασης των ατομικών συμπεριφορών, των κοινωνικών αξιών και θεσμικών πρα-

κτικών. Εκφράζεται στις ενέργειες των ατόμων και των θεσμικών οργάνων και προωθείται στην ιδεολογία της λαϊκής κουλτούρας. Αλλάζει μορφή με την απάντηση στην κοινωνική αλλαγή.

Ο ρατσισμός έχει τις ρίζες του στην πεποίθηση ότι ορισμένα άτομα είναι ανώτερα λόγω του ότι ανήκουν σε συγκεκριμένη φυλή, ή εθνική ομάδα. Η έννοια της φυλής είναι ένα κοινωνικό κατασκεύασμα, δεν είναι επιστημονική».

Σύγχρονες Μορφές Ρατσισμού

Η σύγχρονη μορφή ρατσισμού συχνά χαρακτηρίζεται ως σύγχρονος ρατσισμός ή νέος ρατσισμός. Ο Martin Barker (1981, 1984), στη μελέτη του νέου ρατσισμού στο Ηνωμένο Βασίλειο, προβάλλει δύο αλλαγές στη μεταπολεμική ιδεολογική νομιμοποίηση των ρατσιστικών πρακτικών. Πρώτον, η υπεροχή του ενός έθνους και του ίδιου του πολιτισμού του δεν είναι πλέον, τόνισε, ανεκτός, είτε άμεσα, ή έμμεσα. Δεύτερον, οι βιολογικές –γενετικές διαφορές αντικαθίστανται από τις διαφορές μεταξύ των πολιτισμών και των εθνών, όπως παρουσιάζονται ομοιογενείς οντότητες. Ο Barker (1981) χαρακτηρίζει τον νέο ρατσισμό ως ψευδο-βιολογικό και πολιτιστικό. Τα δομικά στοιχεία του έθνους, τονίζει, δεν είναι η οικονομία ή η πολιτική, αλλά η ανθρώπινη φύση. «Είναι μέρος της βιολογίας μας το ένστικτο να υπερασπιστεί κανείς τον τρόπο ζωής του, τις παραδόσεις και τα έθιμα, να τα προστατεύσει από τους ξένους, όχι επειδή είναι κατώτεροι, αλλά λόγω του ότι ανήκουν σε άλλους πολιτισμούς» (Barker, 1984: 78). Όπως είδαμε παραπάνω, μετατόπιση του ρατσιστικού λόγου από τυπικά χαρακτηριστικά στις κοινωνικο-πολιτιστικές ιδιότητες έχει αναπτυχθεί από τη δεκαετία του 1920. Επηρεασμένη από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η τάση αυτή έχει ενισχυθεί και γενικευτεί.

Ο σύγχρονος ρατσισμός χαρακτηρίζεται επίσης ως «ρατσισμός χωρίς φυλή». Goldberg (1993: 102) σωστά επισημαίνει το γεγονός ότι ο ρατσισμός δεν είναι πάντα σχετικός με την κυριαρχία, αλλά περισσότερο με τον αποκλεισμό: «... θα είναι ρατσιστικός αποκλεισμός, όταν το υποκείμενο χαρακτηρίζεται από κοινωνικό αποκλεισμό.

Διακρίσεις :

Μια διάκριση, που μπορεί να γίνει ανάμεσα σε τέσσερις σημαντικούς τομείς, μέσω των οποίων ο ρατσισμός παράγεται και αναπαράγεται είναι: ελίτ του ρατσισμού, καθημερινός ρατσισμός, θεσμικός ρατσισμός, ρατσισμός πολιτικά οργανωμένος.

Η έννοια καθημερινός ρατσισμός αναπτύχθηκε, για να εξηγήσει την ολοκλήρωση του ρατσισμού σε καθημερινές καταστάσεις και πρακτικές (Essed, 1991), την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό, που είναι σημαντικές επιδράσεις του καθημερινού ρατσισμού.

Η έννοια του θεσμικού ρατσισμού αφορά τις επιπτώσεις των θεσμικών διακρίσεων, κανόνων και διαδικασιών, που περιθωριοποιούν και αποκλείουν άτομα από μη δυτικές ομάδες (Essed, 1993, Wilpert, 1993). Miles (1989: 84-87). Ο ρατσισμός είναι θεσμικές πρακτικές, όταν είναι θεσμοθετημένος, ενώ η ιδεολογία του δεν είναι πλέον ρητά αρθρωτή. Μια δεύτερη μορφή του θεσμικού ρατσισμού σηματοδότησε ο Miles, που συμβαίνει, όταν η ρατσιστική ρητορική έχει χάσει ρητό ρατσιστικό περιεχόμενο, αλλά η αρχική έννοια εκφράζεται με άλλα λόγια.

Πολιτικά διοργανωμένος ο ρατσισμός, είναι ο ρατσισμός των ξενόφobων κατά των μεταναστών, που έχουν έρθει σε διάφορα μέρη και αναπτύχθηκαν από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες.

Οι Στόχοι της Παγκόσμιας Διάσκεψης κατά του Ρατσισμού

- να εξεταστεί η πρόοδος, που σημειώθηκε κατά των φυλετικών διακρίσεων, για την επανεκτίμηση των εμποδίων για την περαιτέρω πρόοδο και να επινοηθούν τρόποι για την αντιμετώπισή τους.
- να εξετάσει τρόπους και μέσα, για να εξασφαλίσει την καλύτερη εφαρμογή των υφιστάμενων προτύπων και η εφαρμογή των υφιστάμενων μέσων για την καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων.
- να αυξηθεί το επίπεδο ευαισθητοποίησης όσον αφορά τις μάστιγες του ρατσισμού και τις συνέπειές του.
- να διατυπώσει συγκεκριμένες συστάσεις σχετικά με τους τρόπους ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας των Ηνωμένων Εθνών για τις δραστηριότητες και τους μηχανισμούς μέσω των προγραμμάτων, που στοχεύουν στην καταπολέμηση του ρατσισμού, των φυλετικών διακρίσεων, της ξενοφοβίας και της μισαλλοδοξίας.
- να αναθεωρήσει πολιτική, ιστορική, οικονομική, κοινωνικούς, πολιτιστικούς και άλλους παράγοντες, που οδηγούν στο ρατσισμό.
- να διατυπώσει συγκεκριμένες συστάσεις για την περαιτέρω δράση των εθνικών, περιφερειακών και διεθνών μέτρων για την καταπολέμηση όλων των μορφών ρατσισμού, των φυλετικών διακρίσεων, της ξενοφοβίας, της μισαλλοδοξίας και συναφών και,

- να εκπονήσει συγκεκριμένες συστάσεις για να εξασφαλιστεί ότι ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έχει τους οικονομικούς αναγκαίους πόρους για τις δράσεις της για την καταπολέμηση του ρατσισμού, των φυλετικών διακρίσεων, της ξενοφοβίας και της μισαλλοδοξίας.

Υπηρεσίες προς τα Θύματα Φυλετικών Διακρίσεων στην Κύπρο

Το αρμόδιο όργανο για καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων είναι, δια νόμου, το **Γραφείο του Επιτρόπου Διοικήσεως** μέσω της **Αρχής κατά των Διακρίσεων** και της **Αρχής Ισότητας**. Το Γραφείο εξετάζει παράπονα για διακρίσεις ή ρατσιστικές ενέργειες. Προβαίνει σε συστάσεις στους παραβάτες και επιβάλλει πρόστιμα. Κάνει έρευνες και μελέτες για τα θέματα αυτά και δημοσιεύει τα αποτελέσματά τους. Τα παράπονα γίνονται απ' ευθείας από τα θύματα ή από ΜΚΟ ή αυτοβούλως. Ο **ΕΘΝΟΠΑΔ** δέχεται παράπονα, τα οποία παραπέμπει σε άλλες υπηρεσίες, και λειτουργεί παρεμβατικά προς τα αρμόδια όργανα.

Ένας μικρός αριθμός ΜΚΟ προσφέρουν υπηρεσίες σε θύματα ρατσισμού και βίας. Η **ΚΙΣΑ** λειτουργεί Κέντρα Στήριξης Μεταναστών και Προσφύγων στη Λευκωσία και Λεμεσό, που προσφέρουν συμβουλές, κοινωνική και νομική στήριξη, ενθαρρύνει τη σύσταση οργανώσεων αυτοβοήθειας και προωθεί την επιμόρφωση μεταναστών, ώστε να γίνουν συνήγοροι των κοινοτήτων τους. Η **ΑΠΑΝΕΜΙ** λειτουργεί καταφύγιο για γυναίκες-θύματα βίας και ρατσισμού, τηλεφωνική υπηρεσία βοήθειας και προσφέρει συμβουλευτική και νομική αρωγή. Η **Ρωσική Εκκλησία** λειτουργεί καταφύγιο για γυναίκες-θύματα διακίνησης και σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Η **Επιτροπή για Καταπολέμηση και Πρόληψη της Βίας στην Οικογένεια** προσφέρει στήριξη, περιλαμβανομένου καταφυγίου σε γυναίκες-θύματα βίας. Η **Συμφιλίωση** προσφέρει νομική αρωγή σε αιτητές ασύλου.

Το **Γραφείο Μεταναστών της ΠΕΟ** προωθεί την ένταξη μεταναστών στη συντεχνία και χειρίζεται θέματα διάκρισης στην εργασία. Για θέματα εργατικών διαφορών οι μετανάστες μπορούν να απευθύνονται στο **Υπουργείο Εργασίας** και το **Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών**. Η αρμόδια κρατική υπηρεσία για δημόσια βοηθήματα, βία στην οικογένεια κ.λπ. είναι οι **Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας**. Η **Αστυνομία** έχει συστήσει **Γραφείο για Καταπολέμηση των Διακρίσεων** και **Γραφείο Καταπολέμησης της Σωματεμπορίας**. ■